

Cuprins

Umanismul românesc	17
Miron Costin	21
Constantin Cantacuzino	27
Epoca brâncovenească	30
Constantin vodă și stilul „brâncovenesc”	30
<i>Biblia</i> de la București	33
Preiluminismul românesc – Dimitrie Cantemir	35
„Descoperirea Occidentului”	47
„Schimbarea la față” a Principatelor române	49
Iluminism <i>à la roumaine</i>	49
Occidentalizarea	50
Secolul fanariot	52
Despre „reformismul” fanariot	52
Circumstanțe politice ale instaurării „regimului fanariot”	52
Desființarea „rumâniei” și a „veciniei”	55
Sub semnul „Luminilor”	56
Războiul austro-turc din 1716-1718	58
Opoziția boierească antifanariotă	58
Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)	60

Războiul ruso-austro-turc din 1735-1739 ...	62
<i>Activitatea diplomatică antiaustriacă</i>	63
Războiul ruso-turc din 1768-1774	66
<i>Memorii, petiții și proiecte boierești</i>	66
<i>Pacea de la Kuciuk-Kainargi – început de liberalizare în comerțul românesc; deschiderea drumului spre emancipare ...</i>	72
<i>Urmările interne ale Păcii de la Kuciuk-Kainargi</i>	73
Consulatele apusene	75
Războiul ruso-austro-turc din 1787-1792 ...	81
Memoriul boierimii valahe din 1790	83
„Mișcarea națională” din Țara Românească și Moldova	84
<i>Contextul internațional după 1800</i>	84
<i>Mișcarea petiționară de după 1800</i>	84
<i>„Partide naționale” antifanariote</i>	87
Relațiile cu Rusia	88
Începuturile statului modern	97
Mișcarea din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu	99
Sfârșitul „Vechiului Regim” – domniile pământene	110
„Constituția cărvunarilor” și alte proiecte de reformă	114
Perioada „reglamentară”	116
Tratatul de la Adrianopol 1829	116
Regulamentele Organice	118
„Economie, societate, civilizație” în vremea domniilor reglamentare	124
„Pașoptismul”	129
Gânditori și revoluționari „pașoptiști” ...	131
Activismul revoluționar	133

Masoneria	136
„Primăvara popoarelor” lui 1848.....	139
Participarea revoluționarilor români la evenimentele din Europa	139
Revoluția din 1848 în Principatele dunărene	140
Unirea din 1859 și reformele lui Cuza ...	155
Unirea Principatelor	157
Reformele din vremea lui Alexandru Ioan Cuza.....	165
Despre boierimea moldovalahă – „drumul spre modernizare” al societății românești	175
Despre originile vechii aristocrații moldovalaha	178
Termenii de „boierime” și „boierie”	179
Ranguri boierești la cumpănă de vremuri	181
Ranguri boierești.....	181
Surse ale „boieririi”	186
Restrângerea privilegiilor boierimii moldovalaha – „atotputernicia” domnilor fanarioți.....	190
Persistența „oligarhiei” pământene ..	192
Despre titlurile nobiliare	195
Boieri moldovalahi în preajma occidentalizării	196
„Veneticii” greci și levantini.....	199
Despre influența franceză.....	203
Odrasle boierești școlite în străinătate ..	207
Despre memorii, petiții și proiecte de reformă	213
Straie orientale – vestimentația	

à la française	216
La țoale noi, „năravuri” noi	216
Câteva alte <i>mentalités</i>	230
Boieri întreprinzători	232
„Neologizarea” și deprinderea limbilor străine	233
„Viața culturală”	239
Presă în limbi străine și presa națională	239
Literatură în limbi străine – biblioteci – librării	241
Teatrul	245
Palate	246
Literatură în limba română	249
Învățământul laic	252
În loc de concluzie	259
ANEXE – Portrete și „tablouri de epocă”	267
„Nucleul dur” al mării boierimi	269
„Poetii Văcărești”	271
Ienăchiță Văcărescu	271
Iancu Văcărescu	274
„Legendarul” conte Dudescu	277
Dinicu Golescu	282
„Frații Golești”	291
Iordache Golescu	294
Costache Conachi un „precursor al junimismului”	297
Ion Heliade Rădulescu – un <i>ideal-typus</i> al „utopistului-revoluționar”	301
Teodor Diamant – „falansterianism” à la roumaine	307
Dezrobirea țiganilor	314

Dezrobirea țiganilor boierești – plecată de la un „fapt divers”	318
Desființarea pronomiilor boierești	321
Desființarea „privilegiilor de clase” Rezoluția din 29 octombrie 1857	323
Emanciparea țăranilor români	325
Ion Câmpineanu	331
Mihail Kogălniceanu	338
Barbu „Lăutarul” – între „doine” și „mazurci”	346
Ion Ghica – un memorialist de neam evghenicos	350
Bibliografie selectivă.....	361

George Călinescu întrezărește primele semne de occidentalizare în istoria românilor încă din jurul anului 1700, era însă vorba despre legăturile cu Apusul cultural (George Călinescu, p. 61).

Umanismul celei de-a doua jumătăți a veacului al XVII-lea și începutul celui următor în Moldova și Țara Românească s-a „ilustrat” prin biruința scrisului în limba „națională” (româna) și intensificarea instituționalizării unei culturi de caracter general românesc și de năzuință laică.

Atunci își făcea apariția un nou tip de cărturar de aspirație „raționalistă”, „boieri ai spiritului” – colecționari de cărți și manuscrise – adepți ai ideii umaniste potrivit căreia activității intelectuale i se vedea conferit un titlu de noblețe. Ideea stoică a virtuții prin cunoaștere se regăsește la gânditori precum Descartes (1596-1650) și Spinoza (1632-1677), mai apoi, în „Secolul Luminilor”, la Kant (1724-1804), cel care, în 1781, considera că „veacul nostru este veacul propriu al criticii, căreia totul trebuie să i se supună” (Kant, *Critica rațiunii pure*, 1781, Prefață la prima ediție, IV).

În Moldova și Țara Românească, secolul al XVIII-lea s-a scurs în prelungirea umanismului

românesc și preiluminismului european din veacul precedent, spre sfârșitul căruia s-au ilustrat două personalități de talie europeană, doi mari boieri cărturari, unul moldav și altul valah, doi mucenici pe altarul unui militantism istoric și politic românesc.

Începem cu Miron Costin și elogiul pe care îl făcea Italiei, continuăm cu Constantin Cantacuzino, cel școlit în aceeași Italie barocă – două mărturii ale dialogului dintre cele două țări române, pe de o parte, și modelul apusean, pe de altă parte.

În ultimele decenii de la sfârșitul veacului al XVII-lea a avut loc o primă receptare serioasă, în Europa central-sud-orientală, a umanismului profesat în școlile nord-italiene, mai cu seamă la Școala de la Padova (vezi Victor Neumann, *Tentația lui homo europeus. Geneza ideilor moderne în Europa Centrală și de Sud-Est*, ediția a III-a revăzută, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 68) (după Monica-Manuela Joița, *Influența universităților din Italia asupra învățământului superior din Țările Române...* (rezumatul tezei doctorat, Universitatea din București – Facultatea de Psihologie și Științele Educației, București, 2011, p. 5).

Neoaristotelismul și „pozitivismul” (orientarea fizico-experimentală) padovan i-au atras pe tinerii intelectuali din Răsăritul ortodox, printre care Alexandru Mavrocordat (1641-1709) și Constantin Cantacuzino (1640-1716), ultimul fiind înscris în registrul Universității din Padova în 17 septembrie 1667; iar reorganizarea, începând cu 1624, a Academiei Patriarhale din Constantinopol, condusă de Chiril Lucaris, Ioan Cariofil și Teofil Coridaleu (1563-1646) – ultimul mare comentator al lui Aristotel –, toți cu

studii în Italia, a atras alte două spirite definatorii pentru umanismul românesc: Nicolae Milescu Spătarul și Dimitrie Cantemir (*ibidem*, p. 6-7, 14-15).

Majoritatea dascălilor greci care au predat la cele două Academii din București și Iași studiaseră temeinic în Apusul european, în special în Italia (Padova și Pisa), dar și la Viena, Halle și Paris.

Data întemeierii primelor „universități” din țările române ar trebui astfel coborâtă din secolul al XIX-lea la sfârșitul secolului al XVII-lea – începutul secolului al XVIII-lea, odată cu Academia domnească din București (Academia domnească de la Sfântul Sava, în vremea lui Șerban Cantacuzino), respectiv de la Iași (Academia domnească din Iași, începutul veacului al XVIII-lea) (*ibidem*, p. 10, 17).

Academiile domnești aveau să fie desființate în 1821.

Miron Costin

Crescut, încetățenit („naturalizat”) și *imobilat* în catolica Polonie, unde a studiat la colegiile iezuite din Bar și Camenița (în Podolia), Miron Costin (1633-1691) era fiul lui Costin hatmanul. Mai târziu, în Moldova, avea să-l cunoască pe prefectul misiunii italiene franciscane, Vito Piluzi (*Dottrina christiana tradotta in lingua valacha dal padre Vito Pilutio da Vignanello*, 1677), cu care discuta despre latinitatea moldovenilor și ale lor obiceiuri, care – constata părintele franciscan – „atocma ca italienii sunt și a vedere să mărturisește o fire”.

Miron Costin – tablou votiv în biserica
Mănăstirii Teodoreni din Burdujeni (Suceava)
(reconstituire făcută de Simion Florea Marian, 1900)

Întors în țară prin 1652-1653, tânărul Miron Costin se așeza „pururi” în casa marelui vistier Iordache Cantacuzino.

Poliglotul Costin avea să fie trimis, de domnia Moldovei, în misiuni diplomatice în Polonia, Țara Românească și Istanbul. Astfel, în urma păcii polono-otomane de la Buczacz, din octombrie 1672, Înalta Poartă anexa Podolia (regiune din sud-estul Poloniei istorice) cu cetatea Cămenița, situație geo-politică care agrava dominația otomană asupra Moldovei, aceasta fiind de acum înainte obligată să preia cheltuielile de întreținere a cetății; în aceste circumstanțe Miron Costin se duce la Cămenița, unde, cu diplomație, a adresat marelui vizir aceste vorbe memorabile: „Suntem noi moldovenii bucuroși să se lățească împărăția în toate părțile cât mai mult, iară peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească”, obținând astfel de la înaltul demnitar otoman ca trupele turcești să nu ierneze în țară.

În calitate de înalt dregător, marele vornic al Țării de Jos a Moldovei (1764-1765) a fost trimis la Istanbul și, în martie 1774, la regele polon Ioan III Sobieski (1674-1696), pentru „tractate de pace”. Cu acesta din urmă – „Leul” care avea să deblocheze Viena (în 1683) – a întreținut corespondență, rugându-l, prin 1680, să înceapă războiul cu otomanii; în 1684, un memoriu al boierilor pribegi din Polonia, redactat de Miron Costin însuși și adresat monarhului regatului vecin, cerea eliberarea Moldovei de sub suzeranitatea otomană și garantarea nobilimii moldave de drepturi similare cu cele ale șlehtei leșești, accentuând astfel ideea consolidării unui „regim nobiliar”. (Poarta încercase un experiment „prefanariot”, numind în Moldova, între 1674 și

1685, un șir neîntrerupt de domni de origine greacă.)

Miron Costin a participat, alături de domnul moldav Gheorghe Duca (cârmuirea din 1678-1683) și de suzeranul otoman, Mehmet IV (1678-1687), la asediul, de altfel ratat, al Vienei (14 iulie – 12 septembrie 1683), ultima mare întreprindere militară otomană în centrul Europei. Sensibili la soarta creștinătății, cei trei cârmuitori ai Moldovei, Țării Românești (Șerban Cantacuzino) și Transilvaniei (Mihail Apafi I) au furnizat asediaților informații despre acțiunile armatei otomane. Întorși în țară, Gheorghe Duca și Miron Costin au fost luați, în decembrie 1683, de către oștile leșești și duși în Polonia; cărturarul moldav a fost bine primit de Ioan III Sobieski, căruia i-a dedicat *Poema polonă*.

Învinovățit de „hiclenie”, Miron Costin avea să sfârșească, în decembrie 1691, „tăiat” din porunca domnului Constantin Cantemir (1685-1693). Ironia soartei face ca, după moartea acestuia din urmă, pe tronul Moldovei să ajungă, într-o primă și scurtă cârmuire (martie-aprilie 1693), coconul domnesc Dimitrie, viitorul erudit de respirație europeană, care de altfel își va desfășura întregul talent pentru a „justifica” uciderea lui Miron Costin:

„Cantemir-vodă dup-aceea mult să căie ce-au făcut și de multe ori plângè între toată boierimea și blăstăma pe cine l-au îndemnat de-au grăbit de i-au tăiat. Că, după ei, n-au trăit un an nice Cantemir-vodă ș-au murit” (Dimitrie Cantemir, *Vita Constantini Cantemyrii*, cca 1716).